

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili IV (2014)

Przemysław Wywiat

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Współpraca wojska z organizacjami

Przysposobienia Wojskowego w garnizonie krakowskim

W okresie II Rzeczypospolitej Wojsko Polskie ściśle współpracowało z organizacjami społecznymi, szczególnie tymi prowadzącymi Przysposobienie Wojskowe. Ich działalność wpisywała się w koncepcję „narodu pod bronią”. Wyrazem realizacji tego hasła miało stać się przysposobienie wojskowe jak najszerzych rzesz społeczeństwa. Miało obejmować

całokształt pracy przygotowawczo-wojskowej poza ramami wojska stałego, zróżnicowanej w zależności od wieku i płci [...], od położenia strategicznego terenu i wreszcie od składu etnograficznego i poczucia państwowego obywateli. Celem przysposobienia wojskowego w zależności od wieku, zdolności fizycznych i stosunku do służby wojskowej obywateli jest wyrobienie sprawności fizycznej i wojskowej, utrzymanie ducha gotowości obrony, wreszcie przygotowanie oddziałów służb pomocniczych na wypadek wojny¹.

Według wytycznych z początku lat trzydziestych celem przysposobienia wojskowego miało być:

wyrobienie czynnego patriotyzmu, rozwijanie hartu woli, obowiązkowości i karności, pomnażanie sił fizycznych i hartu ciała, nauczanie podstawowej sprawności wojskowej, budzenie zamiłowania do służby wojskowej. Przysposobienie wojskowe ma być istotnym osobistym przeżyciem w dziedzinie obywatelskiej, ma być szkołą charakteru i czynu patriotycznego, ma być odprężeniem po zajęciach szkolnych i zawodowych, a dla młodzieży miejskiej – odbywane przeważnie w terenie, ma być przeciwwagą warunków życia w mieście².

W ramach PW prowadzono trzy kierunki działania: wychowanie obywatelskie, wychowanie fizyczne, wyszkolenie wojskowe. Uzupełniało je przysposobienie

¹ J. Kęsik, *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998, s. 27.

² Tamże, s. 27.

zawodowe. Przynależenie wojskowe odciążało armię od szkolenia czysto wojskowego – przynajmniej na wstępnym etapie – ale także miało kształtować pożądane z punktu widzenia interesu państwowego postawy i zachowania społeczne. Kluczową rolę w przyjętym w Polsce programie przygotowania rezerw odgrywało wychowanie obywatelskie, które miało się opierać na zasadach religijno-moralnych: uczciwości, prawdomówności, rzetelności, poczuciu godności osobistej, honorze i obojętności. Szczególną rolę odgrywała edukacja historyczna. Program szkolenia *stricte* wojskowego oparty był na wstępnym etapie szkolenia rekruta w jednostkach i obejmował gry polowe, terenoznawstwo, obronę przeciwgazową i przeciwlotniczą, ćwiczenia bojowe (np. strzelectwo i rzut granatem) oraz musztrę. Zajęcia PW realizowano dwutorowo: w szkołach (ochotnicze hufce szkolne PW) oraz w organizacjach i stowarzyszeniach społecznych. PW miało „dać armii rudę, którą kadra może przekuć w ostry miecz”³.

Współpracę organizacji prowadzących z PW przedstawię na przykładzie garnizonu krakowskiego.

Największą organizacją prowadzącą szkolenie PW był Związek Strzelecki. Odrodzenie Związku Strzeleckiego w II RP wiązało się z inicjatywą czołowych działaczy niepodległościowych sprzed I wojny światowej, legionistów, członków Polskiej Organizacji Wojskowej. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wojskowych zatwierdziło Towarzystwo pod nazwą Związek Strzelecki. Przed organizacją w niepodległej Polsce stały nowe wyzwania: wychowanie obywatelskie, wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe. Zadaniem Związku – według Statutu z 1919 r. – było „rozbudzenie i hartowanie w członkach ducha narodowego, karność, dzielności moralnej i fizycznej oraz szerzenie wiedzy wojskowej”. Do głównych kierunków działalności zaliczono: organizowanie dla członków i młodzieży ćwiczeń wojskowych, zbiórek, zawodów, konkursów strzeleckich, wycieczek, obozów i kursów instruktorskich. W Statucie z 1922 r. stwierdzono, iż zadaniem organizacji jest „pomnożenie ogólne sił narodowych przez urabianie karność, dzielności moralnej i fizycznej w swych członkach, ducha obywatelskiego w pracy społecznej i wykształcenie swych członków pod względem wojskowym”. Podstawowymi formami działalności były: praca kulturalno-oświatowa (organizowanie odczytów, wykładów, przedstawień teatralnych, wycieczek, koncertów, zakładanie bibliotek, czytelni, wydawanie książek i czasopism), szkolenie wojskowe, wychowanie fizyczne (urządzanie ćwiczeń i zawodów sportowych, prowadzenie zakładów gimnastyki i sportu), działalność gospodarcza. O ile przed I wojną ZS miał charakter głównie organizacji wojskowej, która skupiała się przede wszystkim na przygotowaniu swych członków do walki zbrojnej, w okresie międzywojennym jego właściwym zadaniem stało się wychowanie dobrego i prawego obywatela. Jak stwierdzono w pierwszym numerze „Strzelca” z 5 marca 1921 r., zadaniem ZS było „wychowanie i wyszkolenie żołnierza – obywatela, gotowego w każdej chwili do czynu w obronie zdobytej niepodległości, granic państwa i słusznych naszych

³ Tamże, s. 29–31.

Współpraca wojska z organizacjami Przynależenia Wojskowego w garnizonie krakowskim [161]

praw⁴. Zasadniczy podział organizacyjno-administracyjny ZS był terytorialny i dostosowany do podziału państwowego aparatu PW. ZS dzielił się na jednostki dwóch typów: taktyczne (sekcja-zastęp, drużyna, pluton i kompania) i organizacyjne (oddział, powiat, obwód, podokręg, okręg). Kraków był siedzibą Komendy Okręgu ZS⁵.

W styczniu 1922 r. Zarząd Obwodu ZS Kraków-Miasto urządził obchody 59. rocznicy powstania styczniowego. O godz. 9.30 w kościele św. Anny odprawiono nabożeństwo z udziałem Chóru Towarzystwa Oratoryjnego, a o godz. 11.00 w teatrze Bagatela odbyła się uroczysta akademii⁶. 16 lutego 1932 r. staraniem Akademickiego Oddziału ZS zorganizowano w sali oficerskiego kasyna garnizonowego przy ul. Zybkiewicza 1 odczyt gen. Aleksandra Narbutt-Łuczyńskiego, dowódcy Okręgu Korpusu nr V, pt. „Karność a indywidualizm”⁷. 8 maja 1932 r. odbył się Pierwszy Marsz dookoła Plant zorganizowany przez ZS w Krakowie⁸. W dniach 15–25 lipca 1932 r. odbyły się w Krakowie XIII Narodowe Zawody Strzeleckie, organizowane przez ZS. Zawody zabezpieczało wojsko⁹.

Wojsko wspierało również odbywający się co roku od 1924 Marsz Szlakiem Pierwszej Kompanii Kadrowej. W 1926 roku wzięły w nim udział drużyny 5. pułku saperów i 1. pułku saperów kolejowych¹⁰, a w 1929 roku na zawodach marszowych w czasie Kadrówki drużyna 5. pułku saperów zajęła 3 miejsce na 14 startujących drużyn¹¹.

Kraków był ważnym ośrodkiem akademickim, aktywnie działała tutaj prowadząca szkolenie PW Legia Akademicka. Organizacja ta została utworzona w 1928 roku, a już rok później powstała kompania LA w Krakowie. Miała prowadzić letnie szkolenie wojskowe studentów. Niestety, już w sierpniu 1932 r. została zlikwidowana. Reaktywowano ją w 1937 r., a rok później włączono w struktury formowanej właśnie Obrony Narodowej¹².

W roku akademickim 1937/38 służba w LA objęła zasadniczo studentów I roku studiów wszystkich uczelni Krakowa, a tylko na Akademii Górniczej, Akademii Sztuk

⁴ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1919–1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007, s. 29–34.

⁵ Tamże, s. 38–43.

⁶ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej CAW), DOKV-16, Rozkazy DOG w Krakowie 03.01-19.07.1922, Rozkaz nr 7, 19.01.1922.

⁷ CAW, 1 baon mostów kolejowych, I.325.16.14, Rozkaz dzienny nr 35, 13.02.1932.

⁸ CAW, 1 baon mostów kolejowych, I.325.16.14, Rozkaz dzienny nr 103, 09.05.1932.

⁹ CAW, 6 pułk artylerii lekkiej, I.322.6.26, Rozkaz dzienny nr 152, 09.07.1938.

¹⁰ CAW, DOKV-23 Rozkazy DOG w Krakowie 09.01–20.12.1926, Rozkaz nr 36, 21.08.1926.

¹¹ CAW, DOKV-29, Rozkazy DOG w Krakowie 08.01–30.12.1929, Rozkaz nr 35, 07.10.1929.

¹² W. Markert, *Zarys historii Legii Akademickiej 1919–1999*, [w:] *Ochotnicze wojskowe szkolenie studentów. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Centralnej Bibliotece Wojskowej w dniu 13 kwietnia 2000 r.*, red. M. Kaliński, Ministerstwo Obrony Narodowej Departament Społeczno-Wychowawczy, Warszawa 2000, s. 16.

Pięknych i Wydziale Rolniczym UJ powołano do służby także studentów II roku. W roku 1938/39 do służby powołano wszystkich studentów I i II roku studiów oraz ochotniczo studentki I roku¹³.

Na czele LA w Krakowie stał Komendant Krakowskiej Legii Akademickiej, mianowany przez Ministra Spraw Wojskowych (oficer sztabowy służby stałej, zależny organizacyjnie bezpośrednio od Naczelnego Komendanta LA, a służbowo od dowódcy Okręgu Korpusu). Do jego kompetencji należało kierownictwo nad całokształtem spraw LA w ośrodku akademickim. Organami podległymi Komendantowi Krakowskiej LA byli dwaj Komendanci uczelni (oficerowie sztabowi służby stałej), jeden dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, drugi dla pozostałych uczelni (Akademii Sztuk Pięknych, Akademii Górniczej, Akademii Handlowej). W skład Komendy każdej uczelni wchodziły z kolei poszczególne pododdziały organizowane odpowiednio do wydziałów, ewentualnie sekcji naukowych (np. 1. kompania prawników, 6. samodzielny pluton filozofów itd.). Na czele pododdziałów LA (kompanii, samodzielnego plutonu, drużyny) stali zazwyczaj oficerowie rezerwy lub podchorążowie rezerwy.

W styczniu 1939 r. krakowska LA liczyła około 1600 żołnierzy i 400 ochotniczek żeńskiej LA, zorganizowanych w 27 jednostkach (w tym 6 pododdziałów żeńskich LA). W szkoleniu zwracano uwagę, iż „podstawowym wskazaniem w pracy wyszkoleniowej L.A. jest dążenie, aby forma zewnętrzna nie zabiła ducha, by zasadą naczelną było nie bezmyślne kapralstwo, lecz wychowywanie w duchu szlachetnego polskiego militarysty, jako wyrazu siły twórczej dla użycia jej w sprawach słusznych i sprawiedliwych”.

Szkolenie w LA prowadzono w trzech grupach. Pierwszą stanowili studenci szkół akademickich, którzy nie odbyli dotychczas zasadniczej służby wojskowej (przedpoborowi, odroczeni, nadkontyngentowi i zaliczeni do rezerwy bez odbycia służby czynnej), zaliczeni do pospolitego ruszenia (częściowo kat. C). Drugą studenci będący oficerami rezerwy, podchorążymi (podoficerami) rezerwy, ze stopniem starszych szeregowych rezerwy, którzy odbyli służbę wojskową, a którzy winni być użyty w pierwszej grupie w charakterze pomocników instruktorów. Trzecia grupa objęła wszystkich pozostałych, którzy posiadali ustalony stosunek do służby wojskowej kat. C (częściowo) i D.

Pierwsza i druga grupa były szkolone w LA w uzupełniającej służbie wojskowej, trzecia w ramach tej służby w przysposobieniu do wojskowej służby pomocniczej. Szkolenie do wojskowej służby pomocniczej obejmowało studentki I roku studiów, które ochotniczo zgłosiły się do służby. Ponadto w ramach trzeciej grupy szkoleni byli studenci III i IV roku Seminarium Duchownego krakowskiego, śląskiego, częstochowskiego według specjalnego programu o charakterze wojskowego kursu służby

¹³ CAW, 5 Samodzielna Brygada Kawalerii, I.314.17.20, Referat Komendanta Legii Akademickiej Kraków na temat: „Organizacja oddziałów Legii Akademickiej – uzupełnienie, wyszkolenie i zaopatrzenie oddziałów L.A.”, zał. 12, Protokół z odprawy pod przewodnictwem Dowódcy OKV, odbytej w myśl rozkazu DOKV L.7534/tj.Og./38 w dniach 30 i 31 stycznia 1939 w salach Oficerskiego Kasyna Garnizonowego. Następne informacje i cytaty za tym dokumentem.

zdrowia. Szkolenie prowadzono przez pierwsze dwa lata studiów. Dla wszystkich grup ustalono czas szkolenia na 72 godziny w ciągu roku akademickiego.

Celem szkolenia żołnierzy LA I grupy było: dać żołnierzom LA podstawowe wychowanie żołnierskie; dać zasób wyszkolenia technicznego i bojowego pojedynczego strzelca niespecjalizowanego, umożliwiając odbycie przez żołnierzy LA dalszego szkolenia w szkołach podoficerskich Obrony Narodowej. W ciągu dwóch lat trwania szkolenia LA przechodzili żołnierze tej grupy pierwszy okres szkolenia (szkolenie podstawowe) strzelców z cenzusem w grupie strzeleckiej przewidziane dla szkolenia oddziałów ON, okres drugi (przygotowanie na podoficerów rezerwy) odbywali wyłącznie w oddziałach ON.

Czas szkolenia pierwszego okresu podzielono na cztery etapy:

I podokres – stanowił kurs wstępny skoszarowany dla nowowstępujących studentów trwający 7 dni,

II podokres – trwał przez I rok studiów,

III podokres – stanowi 4-tygodniowy obóz wyszkoleniowy po ukończeniu II podokresu,

IV podokres – trwał przez II rok studiów względnie po przejściu obozu wyszkoleniowego.

W roku akademickim 1938/39 z uwagi na odbycie przez część żołnierzy LA obozu wyszkoleniowego w okresie poprzednich wakacji, nastąpiła konieczność rozbitcia szkolenia drugiego podokresu na dwie grupy:

Grupa Ia – żołnierze I i II roku studiów, którzy nie odbyli obozu wyszkoleniowego,

Grupa Ib – żołnierze I i II roku studiów, którzy ukończyli obóz wyszkoleniowy.

W zakres szkolenia I grupy wchodziły następujące przedmioty: szkolenie bojowe, szkolenie strzeleckie, nauka o broni, walka bagnietem, walka granatami, szkolenie w obronie przeciwlotniczej, szkolenie przeciwgazowe, musztra, wychowanie fizyczne, służba wewnętrzna, wykłady.

Celem szkolenia żołnierzy LA II grupy było: podtrzymanie oraz pogłębienie wiadomości wojskowych, potrzebnych młodszemu dowódcy, a nabytych w czasie odbywania przez nich służby wojskowej; rozwijanie i utrwalanie osobistej sprawności fizycznej; przygotowanie oficerów i podchorążych rezerwy przeznaczonych na instruktorów w jednostkach LA do zajęć i ćwiczeń z I grupą. Dwuletnie szkolenie żołnierzy LA tej grupy dzieliło się na trzy okresy:

I okres – trwał przez pierwszy rok studiów,

II okres – trwał przez drugi rok studiów,

III okres – stanowił 4-tygodniowy obóz letni wojskowo-społeczny, organizowany na zakończenie szkolenia tej grupy.

Część oficerów i podchorążych tej grupy podlegała powołaniu do obozu wyszkoleniowego w charakterze dowódców i instruktorów, reszta zaś podlegała powołaniu do obozów wojskowo-społecznych w charakterze uczestników.

W roku akademickim 1938/1939 wszyscy żołnierze LA tak I jak i II roku studiów drugiej grupy przechodzili pierwszy okres szkolenia.

Zakresem szkolenia II grupy objęte zostały następujące przedmioty: szkolenie bojowe, szkolenie strzeleckie, musztra (władanie bronią), wychowanie fizyczne, wykłady ogólnowojskowe, pokaz sprzętu oraz materiałów wojskowych. Żołnierze LA II grupy (oficerowie i podchorążowie rezerwy) odbywali w ogólnym programie szkolenia zajęcia szkolenia bojowego w swoich broniach według programu nakreślonego przez dowódców danych broni.

W Krakowskiej LA zostały wyłonione następujące grupy: artylerzystów (ok. 110), kawalerzystów (ok. 30), saperów (ok. 10), lotników (ok. 16). Doskonalenie wyżej wymienionych grup obejmowało 16 godzin od lutego do maja włącznie.

Szkolenie w III grupie miało na celu przygotowanie ochotniczek do wojskowej służby pomocniczej oraz przygotowanie osób duchownych do prowadzenia w ramach swoich czynności duchowo-społecznych prac nad wyrobieniem zainteresowania ludności do skutecznej i czynnej współpracy z wojskiem, prac z zakresu duszpasterstwa wojskowego, do spełniania zadań sanitarnych na wypadek wojny. Podkreślano, że praca wyszkoleniowa i wychowawcza żołnierzy LA

idzie w dwóch kierunkach: wojskowym i społecznym. Dążenie, aby każdy żołnierz L.A. z jednej strony czuł się pełnowartościową częścią potężnej armii polskiej, rozumiał i doceniał wagę moralną i autorytet noszonego przez siebie munduru, z drugiej zaś strony zapoznanie tej wojskowej młodzieży akademickiej ze społeczną rzeczywistością zagrożonej narodowościowo wsi kresowej i wciągnięcie jej do pracy nad podniesieniem tej wsi – oto zadania wychowawcze Legii Akademickiej.

LA zaangażowana była również w pracę społeczną. W okresie letnich ferii akademickich, prócz centralnego obozu wyszkoleniowego LA w Lidzbarku, zorganizowano liczne indywidualne obozy pracy społecznej na Kresach RP. Krakowska LA zorganizowała dwa obozy: w miejscowościach Ostrów koło Sokala i Tuczyn k. Równego oraz jeden wędrowny obóz propagandowy na Łemkowszczyźnie.

Decyzją Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadzono obowiązkowe zajęcia z wychowania fizycznego dla studentek i studentów I roku w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Organizacja WF spoczywała w rękach Komendy Krakowskiej LA.

Szkolenie w oddziałach LA odbywało się zasadniczo na wojskowych placach ćwiczeń i przy pomocy wojska, które dostarczało potrzebnej liczby instruktorów – oficerów i podoficerów służby stałej oraz sprzęt wyszkoleniowy. Pomoce te zapewniał Komendant Garnizonu na podstawie miesięcznych zapotrzebowań Komendanta LA. Kontrolę szkolenia przeprowadzał Dowódca Korpusu i Dowódca Dywizji względnie wyznaczeni przez nich oficerowie.

Komendant krakowskiej LA w swym referacie stwierdził m.in.:

Ogólne nastawienie młodzieży akademickiej do prac i zadań L.A. jest w przeważającej części powołanych do służby studentów – rozumne i rzeczowe. Liczne wypadki absencji i niepunktualności w uczęszczaniu na zajęcia wynikają raczej z dziwnej niesumienności i ociążałości psychicznej młodzieży, niż z zastrzeżeń natury ideologicznej.

Zastrzeżenia te dały się zauważyć u studentów w pierwszych miesiącach zajęć Legii w ubiegłym roku akademickim, gdy dopatrywano się w pracach LA akcji politycznej, zmierzającej w kierunku opanowania wyższych uczelni. Z plagą niesumiennego traktowania obowiązków i lekceważącym zaniedbywaniem terminów zajęć walczy Komenda LA za pomocą wszelkich dostępnych jej środków. Po bezskutecznym stosowaniu napomnień i nagan przy raportach, nastąpiły kary aresztu. Podobnie w akcji społecznej daje się zauważyć brak entuzjazmu i ideowego nastawienia do pracy, jest to jednak następstwem ogólnego kryzysu ideologicznego dzisiejszej młodzieży.

Krakowska LA posiadała własne 1800 kompletów umundurowania szeregowych piechoty nowego typu. Żołnierze LA otrzymywali na czas trwania służby mundury i przechowywali je u siebie. Krakowska LA miała też na wyposażeniu 300 sztuk karabinów i tyleż ładownic zdeponowanych w oddziałach gospodarczych. Legia nie posiadała sprzętu wyszkoleniowego za wyjątkiem niewielkiej liczby map, regulaminów i kompasów. Korzystała ze sprzętu dostarczanego przez oddziały wojskowe.

Szkoleniem PW objęci byli również kolejarze. Kolejarze krakowscy rozpoczęli pracę PW w 1927 roku. Całokształt pracy Kolejowego PW krakowskiego dzielił się na kilka elementów, jak: wyszkolenie, wychowanie fizyczne, praca kulturalno-oświatowa i samopomoc. Jednym z celów szkolenia tej grupy zawodowej było tworzenie technicznych kadr PW¹⁴.

Wychowanie fizyczne w okręgu krakowskim Kolejowego PW prowadziło siedem klubów sportowych, w których uprawiano 27 dyscyplin, m.in.: lekkoatletykę, gry sportowe, boks, narciarstwo, kolarstwo, wioślarstwo, lotnictwo szybowcowe i motorowe. Krakowskie Kolejowe PW posiadało własny park sportowy Olsza, w którym znajdowały się boiska do siatkówki i koszykówki, cztery korty tenisowe, boisko sportowe, tor ślizgawkowy, a także kilka stadionów na terenie okręgu. W ogniskach powstawały strzelnice małokalibrowe, członkowie zdobywali POS, organizowano okręgowe i lokalne zawody. W aeroklubie krakowskim działała sekcja kolejowa, w której kolejarze uprawiali sport lotniczy: motorowy i szybowcowy. Sekcja ta posiadała dwa aparaty PZL-5 oraz własnych instruktorów. W 1932 roku wyszkolono jedną pilotkę i dwóch pilotów.

Akcja kulturalno-oświatowa Kolejowego PW ogniskowała się na terenie świetlic. Przy ul. Lubicz 10c znajdowała się świetlica reprezentacyjna i stały teatr amatorski. Działało także archiwum, w którym zbierano świadectwa pracy niepodległościowej polskich kolejarzy w czasach zaborów, pomocy w uwalnianiu więzionych legionistów, pracy i walk kolejarzy w okresie walk o niepodległość.

W czerwcu 1931 r. odbyło się uroczyste poświęcenie sztandaru Okręgu Kolejowego PW w Krakowie¹⁵.

Szkolenie z zakresu PW prowadziły również Junackie Hufce Pracy. Kraków był siedzibą Okręgu II JHP¹⁶.

¹⁴ T. N...ski, *K.P.W. – Kraków*, „Wiarus” nr 12 z 19.03.1933, s. 249–251.

¹⁵ CAW, 1 baon mostów kolejowych, I.325.16.12, Rozkaz dzienny nr 132, 13.06.1931.

¹⁶ J. Odziemkowski, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1996, s. 112.

Ważną częścią szkolenia PW młodzieży były obozy letnie. W 1924 r. DOK V zorganizował obozy letnie dla 700 uczestników młodzieży szkolnej, 200 uczestników młodzieży pozaszkolnej, 50 kierowników hufców szkolnych oraz instruktorski obóz harcerski dla 60 uczestników. Zorganizowano wówczas trzy grupy obozów: grupa w Rytrze – 4 obozy, grupa w Gołkowicach pod Starym Sączem – 4 obozy, grupa Milówka-Szare – 2 obozy¹⁷.

Przysposobienie Wojskowe było również jednym z pól aktywności Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa”, powołanego w 1925 r. w Warszawie. Zasadniczym jego celem miała być integracja żon i rodzin wojskowych, inicjowanie i udzielanie w uzasadnionych przypadkach pomocy ekonomicznej oraz nawiązywanie i utrzymywanie łączności ideowej, towarzyskiej i kulturalnej środowiska¹⁸. W latach trzydziestych krakowska „Rodzina Wojskowa” prowadziła w ramach sekcji sportowej Przysposobienie Wojskowe Kobiet¹⁹.

Kolejną ważną dla obronności organizacją była Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej, powstała w 1928 r. z połączenia Ligi Obrony Powietrznej Państwa oraz Towarzystwa Obrony Przeciwigazowej. Jak stwierdzał jej statut, celem Ligi było „dążenie do wzbudzania zainteresowania najszerszych warstw społeczeństwa żeglugą powietrzną, do jej tworzenia, popierania i dalszego jej rozwoju”. Miało to być realizowane poprzez zachęcanie do pracy na polu naukowym, urządzenie wystaw lotniczych, tworzenie bibliotek, archiwów i muzeów lotniczych, budowę lotnisk, popieranie prywatnej inicjatywy w dziedzinie rozwijania własnego przemysłu lotniczego oraz kształcenie i dokształcanie personelu lotniczego²⁰.

20 listopada 1927 r. odbyło się na lotnisku w Rakowicach poświęcenie nowego samolotu sanitarnego, ofiarowanego 2. Pułkowi Lotniczemu przez Ligę Obrony Powietrznej Państwa. Samolot miał stać się zaczątkiem eskadry sanitarnej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczystość zakończył pokaz przewożenia chorych płatowcem oraz defilada²¹.

W 1930 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych zawarło z Ligą Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej oraz aeroklubami porozumienie w sprawie zorganizowania Lotniczego Przysposobienia Wojskowego. W Krakowie działał w kolejnych latach Ośrodek Przysposobienia Wojskowo-Lotniczego²². W 1932 r. w dziedzinie obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej przeprowadzono na terenie miasta kurs podinstruktorski Obrony Przeciwlotniczej i Gazowej dla Okręgowego Związku Strzelec-

¹⁷ CAW, DOKV-19, Rozkazy DOG w Krakowie 03.01-31.12.1924, Rozkaz nr 78, 21.06.1924.

¹⁸ I. Ciećkowska, *Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa” w latach międzywojennych*, Departament Wychowania Wojska Polskiego, Warszawa 1990, s. 7–9.

¹⁹ T. Niwiński, *Twierdza polskiego ducha*, „Wiarus” 1933, nr 12, s. 240–241; A. Narbut-Łuczyński, *U kresu wędrówki*, Wydawnictwo Gryf Publications, Londyn 1966, s. 288.

²⁰ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej w Polsce w latach 1928–1939*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 29–32.

²¹ *Samolot sanitarny dla 2 p.lotn. w Krakowie*, „Żołnierz Polski” z 11.12.1927, nr 50, s. 985.

²² Z. Kozak, dz. cyt., s. 29–32.

Współpraca wojska z organizacjami Przynsposobienia Wojskowego w garnizonie krakowskim [167]

kiego Kraków-Płaszów, dwa kursy informacyjne OPLGaz. dla Związku Zawodowego Farmaceutów Pracowników w Krakowie oraz Gremium Aptekarzy w Krakowie²³.

W 1933 r. Komitet Krakowski Wojewódzki LOPP posiadał 25 komitetów powiatowych, 416 kół, w tym 215 kół członków rzeczywistych i 201 kół szkolnych, a w nich 11 członków dożywotnich, 13 888 członków rzeczywistych, 15 811 członków popierających, czyli razem 29 710 członków. Razem z Komitetem Kolejowym Krakowskim LOPP liczył 47 710 członków. Komitet prowadził działalność na rzecz budowy lotnisk, popularyzacji lotnictwa oraz popierania „twórczości lotniczej” (niwelacja terenu lotniska krakowskiego, założenie w 1928 r. Akademickiego Aeroklubu w Krakowie, subwencjonowanie konstruktorów Stanisława Działowskiego i Józefa Sidy itp.)²⁴.

W 1934 r. zlikwidowano koła LOPP w poszczególnych formacjach garnizonu, tworząc Koło Wojskowe LOPP w Krakowie²⁵. Według stanu na 31 grudnia 1938 r. Komitet Wojewódzki Krakowski liczył 217 członków dożywotnich, 37 664 rzeczywistych oraz 92 916 popierających, czyli razem 130 797. W tym samym czasie Komitet Krakowski Kolejowy mógł się pochwalić 13 921 członkami rzeczywistymi oraz 848 popierającymi (razem: 14 769)²⁶.

Dzięki działalności organizacji Przynsposobienia Wojskowego rzesze obywateli zostały przeszkolone pod względem wojskowym. Organizacje PW, szczególnie Związek Strzelecki, stały się w drugiej połowie lat trzydziestych oparciem dla tworzonych przez Oddział II Sztabu Głównego ogniw dywersji pozafrontowej. Na strukturze terytorialnej Związku Strzeleckiego oparto pierwszą organizację konspiracyjną, która powstała we wrześniu 1939 r. w Krakowie – Organizację Orła Białego. Członkowie organizacji PW stali się jednym z filarów tworzonych od jesieni 1939 r. konspiracyjnych struktur cywilnych i wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego.

Bibliografia

Materiały archiwalne

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie-Rembertowie

Akta Dowództwa Okręgu Korpusu nr V w Krakowie

Akta 1. baonu mostów kolejowych

Akta 5. pułku artylerii ciężkiej

Akta 6. pułku artylerii lekkiej

²³ *Z działalności Miejskiego Komitetu Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Krakowie za rok 1932*, „Jednodniówka LOPP. Tydzień dziesięciolecia LOPP Kraków 14-21 maja 1933”, Kraków 1933, s. 21–22.

²⁴ K. Michalik, *10 lat działalności L.O.P.P. w województwie krakowskim*, „Jednodniówka LOPP. Tydzień dziesięciolecia LOPP Kraków 14-21 maja 1933”, Kraków 1933, s. 8–11.

²⁵ CAW, 5 pułk artylerii ciężkiej, I.322.52.23, Rozkaz dzienny nr 109, 14.05.1934.

²⁶ Z. Kozak, dz. cyt., s. 91.

Prasa

- N...ski [Niwiński] T., *K.P.W. – Kraków*, „Wiarus” z 19.03.1933, nr 12
 Niwiński T., *Twierdza polskiego ducha*, „Wiarus” z 19.03.1933, nr 12
Samolot sanitarny dla 2 p.lotn. w Krakowie, „Żołnierz Polski” z 11.12.1927, nr 50

Wspomnienia

Narbut-Łuczynski A., *U kresu wędrówki*, Gryf Publications, Londyn 1966

Opracowania

- Ciećkowska I., *Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa” w latach międzywojennych*, Departament Wychowania Wojska Polskiego, Warszawa 1990
 Kęsik J., *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998
 Kozak Z., *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Polsce w latach 1928–1939*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007
 Markert W., *Zarys historii Legii Akademickiej 1919–1999*, [w:] *Ochotnicze wojskowe szkolenie studentów. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Centralnej Bibliotece Wojskowej w dniu 13 kwietnia 2000 r.*, red. M. Kaliński, Ministerstwo Obrony Narodowej Departament Społeczno-Wychowawczy, Warszawa 2000
 Michalik K., *10 lat działalności L.O.P.P. w województwie krakowskim*, „Jednodniówka LOPP. Tydzień dziesięciolecia LOPP Kraków 14–21 maja 1933”, Kraków, 1933
 Odziemkowski J., *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1996
 Zakrzewska A., *Związek Strzelecki 1919–1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007
Z działalności Miejskiego Komitetu Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Krakowie za rok 1932, „Jednodniówka LOPP. Tydzień dziesięciolecia LOPP Kraków 14–21 maja 1933”, Kraków 1933

Cooperation of the Military with Military Training associations in the Kraków garrison

Abstract

The article presents the cooperation of the Polish Army with Military Training organizations in the Krakow garrison in the interwar period. Military training organizations led defense training by supporting the society in this country and implementing the concept of nation at arms. The most important MT associations were: Riflemen's Association (Związek Strzelecki), Academic Legion (Legia Akademicka), Rail Military Association (Przysposobienie Wojskowe Kolejowe), Airborne and Antigas Defence League (Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej).

Słowa kluczowe: Wojsko Polskie, Przysposobienie Wojskowe, organizacje paramilitarne

Key words: Polish Army, Military Training Associations, paramilitary organizations

Przemysław Wywiat

dr historii, adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.